

Никола В. РАДОСАВЉЕВИЋ
Филолошки факултет
Универзитета у Београду

АКЦЕНАТ У ПРЕФИКСАЛНОЈ ТВОРБИ ИМЕНИЦА

У раду се са синхронизационог становишта испитују прозодијске алтернације између именица насталих префиксацијом и њихових мотивних речи. Даје се типологија акценатских алтернација према прозодијским критеријумима (место и квалитет акцента, квантитет слогова) и присутним творбеним моделима. Разматра се природа приказаних алтернација и указује се на могућа друга акценатска решења. Циљ рада је да се покуша допринети проучавању акцента у творби речи.

Кључне речи: савремени српски језик, прозодија, акценат речи, акценатске алтернације, префиксација, именице.

0. Увод

0.1. Предмет рада је акценат именица савременог српског језика насталих префиксалном творбом речи и њихових мотивних речи.

Под префиксалном творбом речи или префиксацијом (у даљем тексту: ПТ) подразумевамо творбени начин у којем се пуној мотивној речи с леве стране додаје афикс, са модификационим значењем, при чему врста речи остаје иста (Ћорић 2008б, 2015; Драгићевић 2008: 64–65; 2015: 357); разматрање места ПТ међу другим творбеним начинима не улази у предмет овог рада.¹

0.2. Акценат у творби речи је слабо истражена област савременог српског језика. То нарочито важи за префиксацију. У чланку Ј. Јокановић Михајлов налази се занимљиво запажање о акценатским карактеристикама негације (2012: 88–94) и скреће се пажња на различит акценатски однос именица *мир* : *немир* и *срећа* : *несрећа*. Колико нам је познато, системски се акцентом у префиксацији именица на материјалу српског језика бавио једино М. Дешић (2018). У корпусу за наведени рад пак нису одвојени примери са префикси-

¹ Више о томе в. у: Клајн 2002; Радић 2005; Ћорић 2008б, 2015; Драгићевић 2015.

ма од примера са префиксоидима. Аутор је грађу поделио примарно према „лексичким акцентима”, који се односе на основну реч и „префиксал” (термин је очито према Клајн 2002), а унутар те класификације сваку од група на подгрупе према „морфолошким акцентима”, тј. акцентима облика основне речи и префиксала:

- 1) лексички акценат је на основи префиксала и:
 - а) нема промене акцента ни у основној речи ни на префиксалу: нпр. *симѐтрија* : *асимѐтрија*;
 - б) акценат се може променити само у парадигми основне речи: нпр. *фáшиста*, ген. мн. *фáшистá* : *антифáшиста*;
 - в) промена акцента се јавља и у основној лексеми и у префиксалу, при чему акценат не прелази на префикс – нпр. *лópов*, *лópова* : *архилópов*, *архилópова* – или прелази на префикс – нпр. *пушáч*, *пушáча*, вок. *пушáчу* : *непушáч*, *непушáча*, вок. *непушáчу*;

2) лексички акценат је на префиксу – код примера са акцентом на префиксу, за оне где је основна лексема са силазним акцентом, он употребљава термин *проклитичко преношење*, а за оне где је основна лексема са узлазним, *преклитичко преношење*:

- а) где нема промене акцента ни у основној лексеми, ни у префиксалу: нпр. *рѐктор* : *прòректор*, *сíнус* : *кòсинус*;
- б) с променом акцента само у парадигми основне речи: нпр. *рѐд*, лок. јд. *рѐду*, ном. мн. *рѐдови* : *нѐрѐд*; *стáнáр*, ген. јд. *стáнáра*, вок. јд. *стáнáру* : *пòдстáнáр*;
- в) с променом акцента и у основној лексеми и у префиксалу, где морфолошки акценат у префиксалу може бити на префиксу – нпр. *сређá*, ген. мн. *сређá* : *нѐсређá*, ген. мн. *нѐсређá* – или на основи – нпр. *спрáт*, ген. јд. *спрáта*/*спрáта* : *међуспрáт*, ген. јд. *међуспрáта*/*међуспрáта* – или и на једном и на другом делу, зависно од граматичког броја – нпр. *врѐме*, ген. јд. *врѐмена*, ном. мн. *врѐмѐна*, ген. мн. *врѐмѐнá* : *нѐврѐме*, ген. јд. *нѐврѐмена*, ном. мн. *нѐврѐмѐна*, ген. мн. *нѐврѐмѐнá*.

Аутор наводи и дублете међу поменутиим групама (наводимо по пример за сваку различиту врсту акценатског односа):

- 1) лексички акценат је дублетан:
 - а) једноакценатски или двоакценатски префиксал: *револúција* – *контрареволúција*/*кòнтрареволúција*, *на̀ука*/*на̀ука* – *псеудо-на̀ука*/*псеудона̀ука* и *псеудона̀ука*/*псеудона̀ука*;
 - б) дублетној основној речи одговара дублетни префиксал, једноакценатски или двоакценатски: *хàрмòнија*/*хàрмòнија* – *дисхàрмòнија*/*дисхàрмòнија*, *зàрада*/*зàрада* – *нўззàрада*/*нўззàрада*;

- в) код једног члана дублетног префиксала акценат је исти као на основној речи, а други има силазни на префиксу, узлазни на префиксу или се мења акценат основне речи са силазног на узлазни: *услуга – противуслуга/противуслуга*, *сила – суперсила/суперсила*, *напад/напад – противнапад/противнапад*;
- г) акценат је на префиксу, силазни или узлазни: *смисао – бѣсмисао/бѣсмисао*;
- д) квантитет је дублетан: *кѣнзул/кѣнзул – вицекѣнзул/вицекѣнзул*;
- 2) морфолошки акценат је дублетан, где један члан чува акценат основне речи, а други га проклитички преноси: ген. јд. *врѣмена* – ген. јд. *међуврѣмена/међуврѣмена*, ном. мн. *ста̀вови/ста̀вови* – ном. мн. *прѣтивста̀вови/прѣтивста̀вови*;
- 3) два примера која због сложености посебно издвајамо: према *прѣдс(ј)еднѣк/прѣдс(ј)еднѣк* наводи се *копрѣдс(ј)еднѣк/копрѣдс(ј)еднѣк/кѣпрѣдс(ј)еднѣки/пѣтпрѣдс(ј)еднѣк/пѣтпрѣдс(ј)еднѣк/потпрѣдс(ј)еднѣк/потпрѣдс(ј)еднѣк*.

У раду се закључује да се у наведеним групама могу наћи именице с различитим префиксима.

Врло је значајно ауторово запажање да префиксалне именице често имају исти акценат као непрефиксалне, а посебно његово указивање на бројне примере за које сматра да се изговарају с два акцента, као и став да силазне акценте на унутрашњим слоговима именица насталих префиксалном творбом у одређеним случајевима (уп. т. 1.3.3) треба прихватити као стандардне, са чим се начелно слажемо:

„Кад се силазни акценти нађу на ОП [*основи префиксала*, нап. Н. Р.], преузети из О [*основне речи*, нап. Н. Р.], доспију на унутрашње слоге речи, што се коси са основним правилима српске акценатске норме. Међутим, овакве акценте требало би прихватити као стандардне, јер су већ били на почетку основне ријечи, а и сада су у почетном дијелу, одмах иза префикса. У ствари, овдје се, као и у претходним примјерима, огледа тежња да се сачува акценат О.” (Id.: 181)

0.3. *Акценатске алтернације* (Николић 1962) у творби речи, као односе прозодијских карактеристика мотивисаних и њихових мотивних речи, анализирамо са становишта акценатске норме савременог српског стандардног језика, која је заснована на принципима Вук–Даничићеве акцентуације (изложеним у: Даничић 1925; Белић 1914; Пецо – Пешикан 1967; Стевановић 1991; Јокановић–Михајлов 2006: 121–200).

Корпус именица насталих ПТ је ексцерпиран из до сада завршених речника савременог српског стандардног језика – *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (1967–1976), у даљем тексту РСМ6, и *Речника српскога језика* Матице српске (2011), у даљем тексту РСЈ2011 – као и из *Обратног речника српскога језика* Мирослава Николића (2005), у даљем тексту ОР. Након извршене творбене анализе (по принципима из Ћорић 2008б, потпомогнути радовима Клајн 2002; Радовић Тешић 2002), из истих речника ексцерпирани су и одговарајуће мотивне речи за сваку мотивисану.

У корпус не убрајамо:

- 1) лексема са страном препозитивном компонентом у првом делу (Ђорић 20086), најпре због неједнаког статуса тих форманата у дериватологији (Драгићевић 2015: 362), али и због неуједначености у правописној пракси, које у бројним случајевима доводе у питање је ли реч о једној речи или две (Брборић 2012);
- 2) лексема у чијој творби утичу *веле-*, *полу-* и слични форманти који су на граници између префикса, префиксоида и основа;
- 3) именице на *-(н)ик* типа *несрећник*, које се једноставно могу извести из придева (њихов акценат је увек једнак акценту мотивног придева, уз сталну дужину на слогу суфикса);
- 4) именице на *-(н)ица* типа *непотписница*, *неузданица*, *санаследница*, *сунаследница...*, које сматрамо резултатима суфиксације од одговарајућих именица на *-(н)ик* (акценат именица на *-(н)ица* иначе је истоветан акценту именица на *-(н)ик*, са изузетком одбијања тог суфикса и поста акценатске дужине на њему, *разуме се*); неке од њих имамо у грађи;
- 5) именице на *-(н)ост* типа *надуљудност*, које сматрамо резултатима суфиксалне творбе од одговарајућих придева на *-(а)н/-ни* (акценат ових именица иначе је истоветан акценту придева од којих су творене и/или је дугоузлазни пред суфиксом *-ост*, уз поста акценатску дужину на том суфиксу у ном. јд. и акуз. јд.).

Ијекавски облици се не наводе, будући да су раније утврђена и описана правила њиховог акценатског разликовања од екавских (Јокановић Михајлов 2013: 32–37).

0.4. Задаци су следећи:

- 1) да се корпус класификује према:
 - а) акценатским елементима који алтернирају између мотивних и мотивисаних речи – месту акценатског слога, тону и квантитету слогова;
 - б) творбеним типовима – у какве све акценатске односе с мотивном речју улазе именице додавањем појединих префикса;
 - в) лексикографској обради акценатских алтернација између именица насталих ПТ и њихових мотивних речи у поменутих реченицима – има ли лексема које нису заступљене у свим коришћеним реченицима и постоје ли разлике у обради појединачних лексема у различитим реченицима;
- 2) да се пробају анализирати и протумачити фактори који доводе до примећених акценатских алтернација, пре свега фонолошки процеси и процеси у домену интерфејса фонологије и творбе речи, али евентуално и омашке или недоследности лексикографа у акценатској обради.

0.5. Циљеви рада су следећи:

- 1) изложити типологију акценатских алтернација између именица насталих ПТ и њиховних мотивних речи према прозодијским и творбеним критеријумима;
- 2) утврђивање фактора који доводе до акценатских алтернација у ПТ, с посебним нагласком на присуство акцента који није условљен искључиво фонолошким процесима – творбено мотивисаног акцента;
- 3) регистровање недостатака у лексикографској обради анализираних корпуса, са жељом да се помогне њиховом исправљању;
- 4) предлагање конкретних акценатских ликова којима се могу допунити постојећа решења;
- 5) у целини, да се покуша допринети проучавању и разумевању акцента у творби речи савременог српског језика.

1. Типологија акценатских алтернација у префиксалној творби именица: место и квалитет акцента

1.1. Мотивна именица има силазни акценат

1.1.1. ТИП ПО – мотивисана именица је с краткосилазним на првом слогу (префиксу)

1.1.1.1. Преглед по префиксима:

без-	<i>бѣсвѣст : свѣст, бѣстрѣг : трѣг</i>
ван-*	<i>вѣнпривреда : прѣвреда</i>
до-*	<i>дѣкорѣк : кѣрѣк</i>
за-	<i>зѣокука : ѣкука</i>
међу-	<i>мѣђуакт : ѣкт, мѣђучѣн : чѣн</i>
мимо-	<i>мѣмохѣд : хѣд</i>
над-	<i>нѣдвојвода : вѣјвода, нѣдмѣћ : мѣћ</i>
не-	<i>нѣлагода : лѣгода, нѣдрѣг : дрѣг, нѣмѣр : мѣр, нѣмѣћ : мѣћ, нѣпѣр : пѣр, нѣрѣд : рѣд...²</i>
по-	<i>пѣговѣр³ : гѣвѣр</i>
под-	<i>пѣдзѣд : зѣд, пѣдсвѣст : свѣст, пѣдтѣп : тѣп</i>

² Још и: *нѣрѣд : рѣд, нѣсвѣст : свѣст.*

³ Осим ако није нултим суфиксом од *поговорити*, угледањем на *уговорити : уговор* и сл.

⁴ РСЈ2011 и ОР само мотивну реч обрнутим редоследом.

пра-	<i>прѣмати : мѣти, прѣлик : лик, прѣдоба/прѣдѣба : дѣба/дѣба⁵</i>
пре- 1.	<i>прѣслава : слѣва</i>
пре- 2.	<i>прѣвлѣст : влѣст, прѣмѣх : мѣх</i>
пред-	<i>прѣдговѣр : гѣвѣр, прѣдистрага : ѣстрага, прѣдјело : јѣло, прѣдспрема : спрѣма...⁶</i>
при-	<i>прѣпомѣх⁵ : пѣмѣх, прѣмѣсао : мѣсао</i>
против-	<i>прѣтивјурѣи : јурѣи, прѣтивстав : стѣв, прѣтивудѣр : удѣр...⁷</i>
раз-*	<i>рѣзбѣн : бѣн</i>
са-	<i>саосеѣај⁸ : ѣсеѣај, сѣдрѣг : дрѣг</i>
су-	<i>сѣосеѣај⁹ : ѣсеѣај, сѣдрѣг : дрѣг</i>

За префиксе означене звездом (*) нема потврде у свим речницима: *дѣкорѣк* даје само РМС6, *вѣнпривреда* само ОР и *рѣзбѣн* само РМС6.

Исто важи за следеће примере:

- 1) префикс *без-*: само у РМС6 и ОР: *бѣспомѣх¹⁰ : пѣмѣх, бѣзглас : глас*;
- 2) префикс *међу-*: само ОР: *међувеза : вѣза, међуностава : нѣстава, међупресуда : прѣсуда*; само РМС6: *међутѣп : тѣп*; само ОР: *међубрѣј : брѣј*;
- 3) префикс *мимо-*: РМС6 и ОР: *мѣмолѣт : лѣт*;
- 4) префикс *над-*: РМС6 и ОР: *нѣдмлинѣр : млинѣр, нѣдсвѣт : свѣт, нѣдиумѣр : иумѣр*; само РМС6: *нѣдљуди : људи*; само ОР: *нѣдсвѣст : свѣст*;
- 5) префикс *не-*: РМС6 и ОР: *нѣобзѣр : ѣбзѣр, нѣопрѣз : ѣпрѣз, нѣслѣст : слѣст, нѣсмѣсао : смѣсао, нѣудаја : удаја, , нѣчѣст : чѣст*; ОР и РСЈ2011: *нѣпривреда : прѣвреда*; само РМС6: *нѣбѣг : бѣг*; само ОР: *нѣкрѣв : крѣв, нѣпотреба : пѣтреба*;
- 6) префикс *по-*: РМС6 и ОР: *пѣкѣи : кѣи*;
- 7) префикс *под-*: РМС6 и ОР: *пѣтцентар : ѣентар, пѣдбѣн : бѣн, пѣткрѣљ : крѣљ, пѣдлѣкат : лѣкат, пѣтчѣчањ : чѣчањ*; само РМС6: *пѣдѣакон : ѣакон, пѣтчаснѣк : чѣснѣк*;
- 8) префикс *пра-*: РМС6 и ОР: *прѣтетка : тѣтка, прѣбѣљка : бѣљка, прѣвѣк : вѣк*; РМС6 и РСЈ2011: *прѣслика : слика*;

⁵ Још и: *прѣдговѣр : ѣговѣр, прѣдумѣшљѣј : ѣмишљѣј, прѣдзнѣк : знѣк, прѣдсвѣст : свѣст, прѣдстрѣжа : стрѣжа, прѣдстѣпањ : стѣпањ, прѣтпрѣзнѣк : прѣзнѣк, прѣдрѣсуда/прѣдрасуда* (ОР и РСЈ2011 обрнутим редоследом) : *рѣсуда/рѣсуда*.

⁶ Осим ако није нултим суфиксом од *прѣпомѣхи*.

⁷ Још и: *прѣтивсѣлѣга : ѣсѣлѣга, прѣтивтѣло : тѣло*.

⁸ Осим ако није суфиксацијом од *саосеѣати*.

⁹ Осим ако није суфиксацијом од *сѣосеѣати*.

¹⁰ Осим ако није нултим суфиксом од *бѣспомѣхан* или сл.

- 9) префикс *пре-*: РМС6 и ОР: *прѣјад* : *јѣд*, *прѣпамѣт* : *пѣмѣт*, *прѣсјѣј* : *сјѣј*;
- 10) префикс *пред-*: РМС6 и ОР: *прѣдудѣр* : *удѣр*, *прѣдзвѣк* : *звѣк*; ОР и РСЈ2011: *прѣтпродаја* : *прѣдаја*; само ОР: *прѣдобјава* : *ѣбјава*;
- 11) префикс *при-*: РМС6 и ОР: *прѣмирѣс* : *мирѣс*, *прѣпаша*¹¹ : *пѣша*, *прѣзвѣк* : *звѣк*, *прѣзрѣк* : *зрѣк*, *прѣмрѣк* : *мрѣк*; само РМС6: *прѣзнѣк* : *знѣк*, *прѣрѣд* : *рѣд*;
- 12) префикс *против-*: РМС6 и ОР: *прѣтивмера* : *мѣра*, *прѣтивпрѣговѣр* : *прѣговѣр*, *прѣтивтѣг* : *тѣг*;
- 13) префикс *раз-*: РМС6 и ОР: *рѣскнѣз* : *кнѣз*;
- 14) префикс *са-*: РМС6 и ОР: *сѣутицѣј* : *утицѣј*, *сѣзвѣк* : *звѣк*; само ОР: *сѣученѣк* : *ученѣк*, *сѣљѣди* : *љѣди*.

1.1.1.2. По заступљености лексема у корпусу, ово је доминантан тип кад је мотивна реч са силазним акцентом. Алтернација се може тумачити на два начина.

1) Префиксацијом се овде неутрализује акценат мотивне речи, а потом се реализује силазни акценат на првом слогу као немаркирани акценат у нашем језику. Силазни тон у светским језицима обично се сматра немаркираном реализацијом тона, тј. сматра се да се силазни тон на лексеми јавља када нема ниједног другог слога који привлачи виши тон (Фокс 2000; Јип 2006). Тако би краткосилазни на префиксу заправо био неутрални краткосилазни на првом слогу лексеме, реализован као неутрални акценат.

2) Творбени модел подразумева да први (/једини) слог префикса привлачи високи тон. Тиме би се резултат схватио као превага акцента префикса над акцентом мотивне речи. Ово решење нам је ипак даље, јер смо скептични према тврдњи да у савременом српском језику од два акцента у речи слаби онај десни; нама пре изгледа обрнуто – у речима с два акцента очекиваније је да слабији буде онај с леве стране, до те мере да можда постаје секундарни акценат¹².

1.1.1.3. Има примера за које смо сигурни да се могу изговорити и са два акцента. То су пре свега лексеме с *међу-* и *против-*: *међуѣкт*, *међучѣн*, *међувѣза*, *међупѣстава*, *међупрѣсуда*, *међубрѣј*; *прѣтивјѣрѣиш*, *прѣтивстѣв*, *прѣтивѣдѣр*, *прѣтивмѣра*, *прѣтивпрѣговѣр*, *прѣтивтѣг*, али и *вѣнпрѣвѣреда* и неки примери са *пра-* (уп. *прѣмѣтеро* у: Маројевић 2011), нарочито ако се узме у обзир цела парадигма. То не мора значити да су у тим случајевима акценти једнаке јачине и квантитета – акценат на (првом) слогу префикса може бити секундарни акценат. Ове случајеве тумачимо као исход прозодијске евалуације метричке структуре целе лексеме – у случају два акцента за прозодијски систем делови лексеме нису потпуно срасли у целину. Силазни се у тим случајевима (поново) реализује као неутрални, немаркирани тон.

¹¹ Осим ако није суфиксацијом од глагола *припасти* (према *паст* : *пасем*).

¹² У србистици је уведен термин *побочни акценат* (Маројевић 2011, 2012).

1.1.2. ТИП П1 – мотивисана именица је с краткоузлазним акцентом на слогу испред акцентованог слога мотивне речи

1.1.2.1. Преглед по префиксима:

без-	<i>бѐзбрига : брѝга, бѐзвоља : вѡља</i>	
међу-*	<i>међу̀јело : јѐло</i>	
на-*	<i>на̀губица : гу̀бица</i>	
над-*	<i>на̀дсатни̋к/на̀дсѣтни̋к : сѣтни̋к/сѣтни̋к</i>	
не-	<i>нѐбрат : бра̀т, нѐбрига : брѝга, нѐдело : дѐло, нѐзет : зѣт, нѐјело : јѐло...¹³</i>	
по-	<i>по̀мати : ма̀ти</i>	
под-	<i>по̀дгрло : гр̀ло, по̀дмишка : мѝшка, по̀дсукња : су̀кња, по̀дтекст : тѐкст</i>	
пред-	<i>прѐдвезба : вѐжба, прѐдра̀дни̋к : ра̀дни̋к</i>	
при-*	<i>прѝсен : сѐн</i>	
раз-	<i>ра̀сцар : ца̀р</i>	
са-	са-	<i>са̀брат : бра̀т, са̀патни̋к¹⁴ : па̀тни̋к, са̀путни̋к : пу̀тни̋к, са̀радни̋к : ра̀дни̋к</i>
	су-	<i>су̀власни̋к : вла̀сни̋к, су̀грађанин : гра̀ђанин</i>

За префиксе означене звездом (*) нема потврде у свим речницима: *међу̀јело* дају РМС6 и РСЈ2011; *на̀губица* РМС6 и ОР; *на̀дсатни̋к/на̀дсѣтни̋к* даје само ОР, а РМС6 по истом типу, али нема доследно квантитет: *на̀дсѣтни̋к : сѣтни̋к/сѣтни̋к* (в. т. 2.2); *прѝсен* у РМС6 и ОР.

Исто важи за:

- 1) префикс *по-*: РМС6 и ОР: *по̀брат : бра̀т*;
- 2) префикс *под-*: РМС6 и ОР: *по̀дшиав : шѝв, по̀дпокрѣт : по̀крѣт*; само РМС6: *по̀дмост : мо̀ст*;
- 3) префикс *пред-*: ОР и РСЈ2011: *прѐтчас : ча̀с*;
- 4) префикс *при-*: само РМС6: *прѝглас : гла̀с*.

1.1.2.2. Ових примера је знатно мање него оних по типу П0. Алтернација је производ фонолошког процеса – преношења акцента с мотивне речи на слог испред уз промену тона, тј. метатоније (за основно о метатонији в.

¹³ Још и: *нѐсрећа : срѐћа, нѐпра̀вда : пра̀вда*. Но, овде фактички спадају и све глаголске именице типа *нѐверова̀ње, нѐгледа̀ње, нѐпева̀ње, нѐслуша̀ње, нѐпра̀вода̀ње* итд., у чијој је структури глагол са силазним акцентом у инфинитиву, ако се схвате као резултати префиксације, негације од већ творених глаголских именица *вѐрова̀ње, глѐда̀ње, слу̀ша̀ње* итд. Све оне могу се пак тумачити и као директно творене од глагола, чиме улазе у префиксално-суфиксални, односно суфиксални творбени начин, зависно од схватања.

¹⁴ Осим ако није префиксално-суфиксалном творбом од *патити*.

Белић 1914). Дакле, основна разлика у односу на претходни тип, П0, јесте што само додавање префикса није неутралисало тон мотивне речи: добило се најпре *небрѣга*, *непрáвда* и др., па се тек фонолошким процесом акценат померио на слог испред. То значи да акценат на префиксу није у директној вези са самом творбеним начином, већ последица забране силазног ван првог слога речи у овим случајевима.

1.1.2.3. Између *нѐсећање* у РМС6 и *нѐсећање* у ОР, други сигурно даје право решење (уп. фусноту 17).

1.2. Мотивна реч има узлазни акценат

1.2.1. ТИП М0 – акценат мотивисане именице је узлазни на акцентованом слогу мотивне речи¹⁵

1.2.1.1. Преглед по префиксима:

ван-*	<i>вансезóна</i>
до-	<i>допóдне</i> ¹⁶
међу-	<i>међуврéме</i>
мимо-*	<i>мимопрòлазник</i>
над-*	<i>натпáстѣр, надсáветник</i>
не-	<i>невешитина, неплѣвѣч, неслобòда, небѣтак, небѣће, недисциплина, непартијац...</i> ¹⁷
по-	<i>попóдне</i>
под-	<i>подваријанта, поддијалекат, подòдељак, подсекрèтѣр, подсèкција...</i> ¹⁸
пра-*	<i>прадавнина</i>
пре- 1.	<i>препóдне</i> ¹⁹
пре- 2.*	<i>прегрехòта</i>

¹⁵ У табелама не наводимо мотивну реч ако акценат и његово место на мотивисаној именици остају потпуно исти као код мотивне речи.

¹⁶ Ако није резултат конверзије (Клајн 2002: 183–184).

¹⁷ Још и: *несрáзмера, непáжња/непáжња* (ОР само обрнутим редоследом) : *пáжња/пáжња*. Но, паралелно примерима у фусноти 17, негацијом већ творених глаголских именица са узлазним акцентом у инфинитиву добили бисмо бројне примере који иду у ову групу: *непрѣстајање, неплáћање* итд. Иако се и многе од њих могу схватити као резултат префиксално-суфиксалне или суфиксалне творбе, у овој пак акценатској групи, и то кад је дугоузлазни испред *-ње*, има примера код којих јасније осећамо семантику негиране именице него глаголске радње, нпр. *незнање, неповерéње, непризнање* и др.

¹⁸ Још и: *потконтинент, подзáкуп, подна̀редник, подна̀слов, подрáзред, подсáвез, потпи́тање*.

¹⁹ Ако није резултат конверзије као *доподне* (в. фусноту 16).

пред-	<i>претпрòјекат, претпрòлеће, предзнање, предра̀дња, предсезòна, предубеђење...</i> ²⁰
против-	<i>протива̀кција, противкандидат, противòтров²¹, противударац²²</i>
са-	<i>сабеседник, са̀игрāч, саинвèститор, са̀оптис, са̀оптисник, садéјство</i>
су-	<i>субеседник, сувèслāч, сувлāдалац, сувлāдār, суоптужèник, суоснивāч, су својина...</i> ²³

За префиксе означене звездом (*) нема потврде у свим речницима: *вансезòна* у ОР и РСЈ2011; *мимопрòлазник* у РМС6 и ОР; *натпàстѝр, надсáветник* у РМС6 и ОР; *прадавнина* у РМС6 и ОР; *прегрехòта* само у РМС6.

Исто важи за:

- 1) префикс *међу-*: у РМС6 и ОР: *међувлāда*; у ОР и РСЈ2011: *међуфāза*; само у РСЈ2011: *међуна̀луба*; само у ОР: *међупрòстор/међупрòстор, међусрèдство, међуцèна*;
- 2) префикс *над-*: само у РМС6: *надучитељ, натконтрòлòр, наткр̀итичār, надлòвац : лòвац/лòвац²⁴, надструкту̀ра*;
- 3) префикс *не-*: РМС6 и ОР: *невероватно̀ћа, нѐигрāч, непрежисвāч, невесèље*; ОР и РСЈ2011: *неслòвèн, нечистòћа, ненáсиље/ненáсиље²⁵*; само РМС6: *ненāука/ненāука*; само ОР: *неамàтèр, неб̀ирāч, неглāсāч, недемократ̀ија, неинтелигèнција, немудрѝјаш, непèвāч, непрера̀ђевина/непрера̀ђевина²⁶, непроизвòдња/непроизвòдња,²⁷ непрофесиона̀лац, неравнотéжа, несловèнац*;
- 4) префикс *под-*: РМС6 и ОР: *подадмирāл, подбèлежник, подс̀удија, подучитељ, потканцèлār, потканèтāн, поткоманд̀ир, потпòглāвље, поднāјам, поднāчелник, подрáздòбље, поднāдзорник/поднāдзòрник²⁸ : нāдзòрник/нāдзорник*; само у РМС6: *поднāтпис : нāтпис/нāтпис,²⁹ подзàлог*;
- 5) префикс *пра-*: само у РМС6: *праб̀ичāш³⁰*; само у ОР: *пракàтран : кàтран, пра̀узòр/пра̀узòр*;
- 6) префикс *пред-*: РМС6 и ОР: *предтèрèн, предт̀урнир, предударац, претконтферèнција, претконтцèнтрāт, предс̀утон, претконтцèнтра̀ција, пред̀упис : упис/упис*;

²⁰ Још и: *предуверèње, претка̀лкулāција, претпремијера*.

²¹ РМС6 даје *òтров* само с квалификатором покр. и у загради.

²² Још и: *протива̀гитāција, противврèдност, противофанз̀ива, противпрèдлог, противр̀азлог, противреформāција, противтèжа*.

²³ Још и: *суфинансијèр, судр̀жављанин/судр̀жављанин, супòсед/супòсед* (РСЈ2011 даје *пòсед* у загради), *супòседник/супòседник*.

²⁴ ОР други лик мотивне речи у загради, а РСЈ2011 само први лик.

²⁵ РСЈ2011 само префиксале обрнутим редоследом.

²⁶ РМС6 даје мотивну реч само обрнутим редоследом.

²⁷ РМС6 само мотивну реч обрнутим редоследом.

²⁸ ОР само обрнутим редоследом.

²⁹ ОР и РСЈ2011 за мотивну реч дају само *нāтпис*.

³⁰ За мотивну реч даје и *б̀ичāш*, али се не зна да ли се односи на одговарајућу лексему.

- 7) префикс *против-*: РМСБ и ОР: *противреволуција*; само РМСБ: *противсредство*, *противдејство*, *противрадња*; само ОР: *противналог*, *противнаредба*;
- 8) префикс *са-*: РМСБ и ОР: *сауговарач*, *саодлучивање*, *сапоседник/сапоседник*; само у РМСБ: *саразмера*;
- 9) префикс *су-*: РМСБ и ОР: *сувежбач*.

1.2.1.2. По заступљености у реченицама доминантни тип када је мотивна реч с узлазним акцентом. Тип показује одсуство алтернације, што може значити једну од две ствари:

- 1) префиксација је потпуно неутрална у односу на тон ових мотивних речи;
- 2) између једне тежње – мотивне речи да задржи свој акцент – и друге тежње – префикса да неутралише акцент мотивне речи или да наметне свој краткосилазни акцент (в. т. 1.1.1.2) – превагу односи прва.

1.2.1.3. И у овом типу проналазимо лексеме за које мислимо да се могу чути с два акцента или са секундарним акцентом на првом слогу.

Најпре су то поново примери с двосложним префиксима *међу-* и *против-* (уп. т. 1.1.1.3), мада треба напоменути да нам и сви примери с једним акцентом сасвим природно звуче (што је значајна разлика у односу на примере код типа П0 и П1). Изузетак је можда једино *противреволуција*, за коју бисмо рекли да би обичнија била као *противреволуција* (или можда са секундарним акцентом на *против-*); рекли бисмо да је овакве примере теже изговорити с једним акцентом што је акцентовани слог мотивне речи удаљенији од њеног почетка.

Но, поред њих, изгледа да чување узлазног на унутрашњем слогу узрокује јављање ослонца на првом слогу и у још једном случају – кад је морфемска граница између префикса и мотивне речи ојачана консонантском групом унутар које пада јака слоговна граница. Узлазни мотивне речи се и даље чува према правилу, али је због теже изговорљивости потребан и други, можда секундарни, акцент на првом слогу. То би били примери као што су *ва̀нсезо̀на* (можда из истог разлога и *ва̀нпрѝвред̀а* из т. 1.1.1.3), *прѐтпрòјекат*, *прѐдсезòна*, *прѐдтур̀нир* и др., а нарочито кад је узлазни још даље од слога префикса, нпр. *прѐтконферен̀ција*, *прѐтконцен̀тра̀ција* и сл.

- 1.2.1.4. Сматрамо да су изостали, сасвим обични, *са̀бесед̀ник* и *са̀игр̀ач*.

1.2.2. ТИП П2 – мотивисана именица с краткосилазним на првом слогу (префиксу)

1.2.2.1. Преглед по префиксима:

над-*	<i>на̀длуга̀р : лу̀га̀р</i>
не-	<i>нѐмора̀л : мо̀ра̀л, нѐуспе́х : у̀спе́х, нѐврѐме : врѐме</i>
по-*	<i>по̀ме́ђа : ме́ђа</i>
под-	<i>по̀дста̀нар : ста̀на̀р, по̀тпуко̀вни́к : пу̀ко̀вни́к, по̀дврста̀/по̀дврста̀³¹ : врста̀, по̀тпреде́дни́к : пре́дседни́к/преде́дни́к</i>
пра-	<i>пра̀домо̀вина : до̀мовина, пра̀живо̀тиња : живо̀тиња, пра̀уну́к : у̀ну́к (...)³²</i>
пред-	<i>прѐдрачу̀н : ра̀чу̀н</i>
са-	<i>са̀учесни́к : учесни́к</i>
су-	<i>су̀ста̀на̀р : ста̀на̀р</i>

За префиксе означене звездом (*) нема потврде у свим речницима: *на̀длуга̀р* у РМС6 и ОР; *по̀ме́ђа* у РМС6 и ОР.

Исто важи за:

- 1) префикс *над-*: само у РМС6: *на̀тпору́чни́к : по̀ру́чни́к*;
- 2) префикс *не-*: РМС6 и ОР: *нѐпрола̀з : про̀лаз/про̀лаз³³*; само у ОР: *нѐдру̀штво : дру̀штво*;
- 3) префикс *по-*: РМС6 и ОР: *по̀ткормо̀рни́к : ко̀ормо̀рни́к*;
- 4) префикс *пра-*: РМС6 и ОР: *пра̀стари́на³⁴ : стари́на, пра̀би́ће : би́ће*; РМС6 и РСЈ2011: *пра̀ку̀кац : ку̀кац*; само РМС6: *пра̀бележни́к : бележни́к*;
- 5) префикс *са-*: само у РМС6: *са̀би́ће : би́ће*.

Поред њих, у следећим примерима речници се не слажу око места узлазног акцента мотивне речи, али је тип свакако П2: РМС6 *прѐдгово̀рни́к : го̀во̀рни́к/гово̀рни́к*, а ОР и РСЈ2011 *прѐдгово̀рни́к : го̀во̀рни́к*; РМС6 *са̀гово̀рни́к : го̀во̀рни́к/гово̀рни́к*, а ОР и РСЈ2011: *са̀гово̀рни́к : го̀во̀рни́к*; РМС6 *су̀гово̀рни́к : го̀во̀рни́к/гово̀рни́к*, а ОР и РСЈ2011 *су̀гово̀рни́к : го̀во̀рни́к*.

1.2.2.2. Тип који је потврда творбено мотивисаног акцента. Алтернација јасно подразумева да се неутралише узлазни акценат мотивне речи, било да неутрализација представља једино дејство творбеног модела, при чему се затим реализује немаркирани силазни акценат на првом слогу, било да је она исход конкуренције између очувања акцента мотивне речи и тежње префикса да привуче високи тон (в. т. 1.1.1.2).

³¹ РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

³² Овде и *пра̀уну́ка* и *пра̀унуче* ако нису суфиксацијом од *прау́нук*, и *пра̀унуча̀д*, осим ако је суфиксацијом од *пра̀унуче*.

³³ ОР само за мотивну реч обрнут редослед.

³⁴ Осим ако је суфиксацијом од *прастар*.

Реч је о мање заступљеном типу у речницима у односу на претходни, са изузетком једино префикса *пра-*, који чешће иде према овом типу.

1.2.2.3. Тврдили бисмо да су у два случаја сасвим обични (можда и обичнији од датих решења по П2) ликови са секундарним акцентом, с два акцента или по типу М0:

- 1) код префикса *међу-*: *међуигра*, поред у ОР већ датог *међуигра* (уп. т. 1.1.1.3);
- 2) код префикса *пра-*: *пра̀родитељ* (поред *праро̀дитељ*, које дају ОР и РСЈ2011), *пра̀кoлѣвка* (поред у ОР датог *прако̀лѣвка*), нарочито када је мотивна реч дужа – уместо нпр. *пра̀домовина*, *пра̀животиња*, *пра̀постoјбина*, *пра̀производња/пра̀произво̀дња*, *пра̀супстанција*, обичније нам је (осим по М0): *пра̀до̀мовина*, *пра̀живо̀дтиња*, *пра̀пдо̀стојбина*, *пра̀произво̀дња/пра̀произво̀дња*, *пра̀супста̀нција* и сл.

1.2.3. ТИП ПЗ – мотивисана именица с краткоузлазним испред акцентованог слога мотивне речи

1.2.3.1. Преглед по префиксима:

до-	<i>до̀ручак</i> : <i>ру̀чак</i>
за-*	<i>за̀папак</i> : <i>па̀пак</i>
по-*	<i>по̀сестра</i> : <i>сѐстра</i>
су-	<i>су̀међа</i> : <i>мѐђа</i>

За префиксе означене звездicom (*) нема потврде у свим речницима: *за̀папак* само у РМС6, а *по̀сестра* у РМС6 и ОР.

1.2.3.2. Корпус показује да у префиксалној творби именица с мотивном речју на којој је узлазни акцент, суштински, могу функционисати два процеса: акцент се чува на слогу мотивне речи или се он неутрализује и као резултат се јавља краткосилазни на првом слогу, тј. слогу префикса.

Малобројни акцентски ликови које убрајамо у овај тип су, у извесном смислу, изненађење. Њихов акцент се не може сматрати очекиваним резултатом процесa до сада приказаних творбених модела у префиксацији, нити се он, с друге стране, може објаснити фонолошким факторима у одсуству деловања интерфејса с творбом речи.

Рекли бисмо да ови ликови уопште нису добијени акцентском алтернацијом типичном за префиксацију. Претпостављамо да је на њихово настајање могло утицати угледање на друге примере, фонолошки и творбено сличне.

1) Акцент лексема *до̀ручак* и *за̀папак* могао се формирати аналогijом према типичном акценту тросложних именица с непостојаним /a/ на последњем затвореном слогу које су настале префиксално-суфиксалном творбом са суфиксом *-(a)к*, уп. *до̀вратак*, *до̀главак*, *до̀земак*, *до̀крајак*, *до̀рамак*, односно *за̀брежак*, *за̀крајак*, *за̀цепак*, *за̀вратак*, *за̀ушак*. Слично су на пос-

танак лика *сакривац* могла деловати префиксално-суфиксална образовања на *-(а)ц*, уп. *зџбрдац*, *зџморац*, *пџморац*, *пџдгорац*, *пџдгрлац*, *пџдренац*, *пџригорац*, *пџриселац*, *уџзорац* и сл.

2) Ликови *пџсестра* и *пџкџџерка* могли су се угледати на семантички врло блиске *пџбрат* и *пџмџјка* (оба добијена фонолошки, метатонијским преношењем, в. П1).

1.3. Посебни случајеви

1.3.1. Тип М1 – у мотивисаној именици силазни акценат остаје на акцентованом слогу мотивне речи, али постаје узлазни

Једини пример око којег у речницима нема слагања је истовремено и онај који срећемо само у једном од њих, РМС6: *пџдџзџставнџк* : *зџставнџк*/*зџдџставнџк*³⁵.

Овакви односи вероватно нису резултат акценатске алтернације која се системски одвија у четвороакценатским системима, него су настали као резултат интервенција лексикографа у циљу адаптације облика нормираном.

Наведени пример јесте једини за који се на основу решења у самом речнику може извести искључиво наведено објашњење алтернације. Акценат мотивисане именице не споримо. Међутим, за разлику од других сличних примера (в. т. 4.1.2.1), сџм однос тумачимо као последицу грешке лексикографа, за којег верујемо да је изоставио лик *зџстџвнџк* (који пак дају и ОР и РСЈ2011) и очекивана решења с краткосилазним (ликови *пџдџзџставнџк*/*пџдџзџставнџк* нам свакако изгледају прихватљиво) и/или с краткоузлазним на првом слогу, што би уједначило одредницу; овако смо добили решење које не одговара систему и за које бисмо притом рекли да не прати стварну ситуацију.

1.3.2. Тип П4 – мотивна именица са силазним, а мотивисана с дугоузлазним акцентом на слогу испред акцентованог слога мотивне речи (префиксу)

Налазимо само два примера, оба дублетна – око једног речници дају различита решења (*рџспон* : *пџп*, в. т. 7), а другог нема у РСЈ2011 – то је (*пџрџзџид*/*пџрџзџид* : *зџид*).

За разлику од суфикса, од којих неки могу носити постакценатску дужину као своје стално обележје, слогови изолованих префикса по природи су увек кратки, што се прегледом свих типова може потврдити и да начелно остаје и након префиксације именица (в. т. 2). То нам сугерише да промена квантитета тог слога није примарни производ прозодијског процеса који је својствен префиксацији.

У овом тренутку можемо понудити једно могуће објашњење. Наиме, дугоузлазни у оваквим примерима може бити производ угледања на акценат именица истоветне прозодијске структуре које припадају сасвим другом

³⁵ ОР за мотивну реч даје *зџставнџк*/*зџстџвнџк*, а РСЈ2011 *зџставнџк*/*зџставнџк*.

творбеном типу – творбу двосложних именица са затвореним другим слогом нултим суфиксом од глаголске основе, уп. *приступити* : *приступ*, *развозити* : *развоз* и сл. образовања.

1.3.3. Тип М2 – силазни акценат мотивне именице остаје на истом, сада унутрашњем, слогу мотивисане

За једини пример овог типа, пронађен у РСЈ2011, речници се не слажу: *међустаница*(/*међустаница*) : *станица* (в. т. 7 за друга лексикографска решења).

Лик *међустаница* разматрамо у т. 4.1.2.1. За *међустаница* пак нисмо сигурни, и то не због силазног унутар речи – сматрамо га присутним у узусу и да га у оваквим случајевима треба прихватити (уп. Дешић 2018: 181) – већ зато што бисмо рекли да се код префиксације именица са *међу-* у случају чувања акцента на мотивној речи ипак јавља и, макар секундарни, акценат на првом слогу, што се пак мора утврдити експерименталним истраживањима.

1.3.4. Тип М3 – наспрам узлазног акцента мотивне именице, на истом, сада унутрашњем, слогу мотивисане јавља се силазни акценат

Једини забележени пример налази се само у ОР: *противпритисак* : *притисак*/*притисак*.

Паралелно с примером *међустаница* у претходној тачки, реалније нам је *противпритисак*, при чему акценат на првом слогу може бити секундарни (в. т. 1.1.1.3).

Лексикограф највероватније није хтео дати однос *противпритисак* : *притисак* – јер кориговање квалитета у корист силазног овде није нити у складу са системом, нити је блиско важећој акценатској норми – већ је, по свему судећи, само испустио лик *противпритисак*. У складу с претходним, њему бисмо придружили и *противпритисак*, где акценат на првом слогу можда може бити и секундарни.

1.3.5. Остали односи

1.3.5.1. У речницима налазимо акценатске односе између мотивних и њима мотивисаних именица које се не могу једноставно уклопити у претходно изнете типове, првенствено, рекло би се, јер представљају производ недоследности у обради у оквиру истог речника или случајне омашке.

1.3.5.2. У прву групу сврставамо однос *међустаница*/*међустаница* : *станица*/*станица*³⁶ из ОР (РСМ6 даје овај однос по ПО/М1, а РСЈ2011 по ПО/М2). Рекли бисмо да је ово, фактички, однос ПО/М2, на који је додат лик

³⁶ Други лик мотивне речи у загради.

мотивне речи *ста̀ница*, при чему лексикограф није даље доследно испратио и акцендовање мотивисане именице.

1.3.5.3. Другу групу представљају обичне недоследности.

- 1) Код префикса *без-* РМС6 бележи *бешчовеитво/бешчове́итво* : *човеитво*, где недостаје *чове́итво* да би однос био М0 (ОР у т. 1.3.5.5; РСЈ2011 нема мотивисану именицу, док је мотивна исто акцендована).
- 2) Код префикса *не-* у РМС6 налазимо *неваспита́ње* : *васпита́ње/васпита̀ње*, у ОР *неваспита́ње* : *васпита́ње/васпита̀ње*, а у РСЈ2011 *неваспита́ње/неваспита̀ње* : *васпита́ње*; ови парови би требало да иду по М0.
- 3) Код префикса *пра-*, РМС6 и РСЈ2011 имају *пра̀становни́к/прастановни́к* : *становни́к/ста̀новни́к*. Ово је требало да буде М0/П2 однос (ОР даје само по М0), али је заборављен лик *пра̀становни́к*.

1.3.5.4. За примере из ове групе чини нам се да је реч о обичним омашкама, можда и штампарским грешкама:

- 1) префикс *не-*: у РМС6 *неп̀стоја́ње/непостодја́ње* : *п̀стоја́ње/постодја́ње*, које би навероватније требало да иде по М0 (у РСЈ2011 јесте М0, а у ОР такође, само што он додаје *постоја́ње* и *непостоја́ње*);
- 2) префикс *пре-*: у РМС6 *препр̀изводња/препроизводња* : *производња/произв̀одња*, а у ОР *препр̀изводња/препроизводња* : *произв̀одња/произв̀одња*, што би такође требало по М0 (РСЈ2011 нема мотивисану именицу³⁷);
- 3) префикс *против-*: РСЈ2011: *противдо́каз/пр̀отивдока̀з* : *до́каз/до̀каз*, где је дужина вероватно требало да иде на претпоследњи слог као чување квантитета према *до́каз* (РМС6 и ОР дају само по М0).

1.3.5.5. Коначно, посебно издвајамо обраду именица *бешчовеитво* и *нечовеитво*³⁸ у ОР – *бешчовеитво/бешчове́итво* : *чове́итво/човеитво* и *нечовеитво/нечове́итво* : *чове́итво/човеитво* највероватније представљају укрштене односе М0 и П2 (РМС6 даје по М0/П2; РСЈ2011 нема мотивисану именицу³⁹).

1.4. Разлике у лексикографској обради

Из размимоилажења лексикографá у акценатским решењима за одређе́ни број примера (који није занемарљив) проистиче и неусаглашеност око тога којим би од већ изложених типова акценатских алтернација они припадали (преглед је дат у т. 6).

³⁷ РСЈ2011 за мотивну реч даје *произв̀одња/произв̀одња*.

³⁸ Друга се, додуше може тумачити као резултат суфиксације од лексеме *нечовек*.

³⁹ За РСЈ2011 има само *човеитво*.

2. О квантитету слогова у префиксалној творби именица

2.0. У овом одељку размотрићемо квантитетске алтернације између мотивне и мотивисане речи у префиксацији именица.

2.1. Преглед анализиране грађе показује да је општи принцип очување квантитета мотивне речи. Притом код дублетâ (в. т. 4) услед недоследности каткад долази до укрштања:

- 1) РМС6 и РСЈ2011: *непàжња/непáжња: пàжња/пáжња*;
- 2) ОР и РСЈ2011: *нѐдоба/не́доба и пра̀доба/пра́доба* према *д̀оба/д́оба*;
- 3) РМС6: *подна̀дзорни́к/подна́дзорни́к : на̀дзорни́к/на́дзорни́к, пра̀производња/пра́производња : произво̀дња/произво́дња, прѣдра̀суда/прѣдрасуда : ра̀суда/ра́суда*, изгледа и у *нѐскла̀д/не́склад : скла̀д/скла́д*;
- 4) РСЈ2011: *ненáсиље/ненáсиље : ненáсиље/ненáсиље*.

2.2. Одступања се такође често јављају као резултат недоследности:

- 1) скраћивање акцентованог слога мотивне речи:
 - а) сва три речника: РМС6 и ОР *нѐборац/не́борац : бо̀рац/бо́рац*, а РСЈ2011 *нѐборац/не́борац : бо̀рац, п̀дврста/п́дврста⁴⁰ : вр̀ста, п̀тпредседни́к : председни́к/председни́к*, РМС6 и ОР *са̀борац : бо̀рац/бо́рац⁴¹*, а РСЈ2011 *са̀борац : бо̀рац*;
 - б) РМС6 и ОР: *нѐпролаз : про̀лаз/про́лаз, п̀дшеф/п́дшеф⁴² : шѐф/ше́ф, пред̀пис : спи́с/спѝс, пред̀упис : у̀пис/у́пис*, РМС6 *са̀борац : бо̀рац/бо́рац*, а ОР и РСЈ2011 *са̀борац : бо̀рац*;
 - в) РМС6 и РСЈ2011: *мѐђупро̀стор : про̀стор/про́стор*;
 - г) ОР и РСЈ2011: *нѐскла̀д/не́склад⁴³ : скла̀д/скла́д*;
 - д) РМС6: *на̀дзупни́к : жу̀пни́к/жу́пни́к, над̀ловац : ло̀вац/ло́вац, нѐдоба : д̀оба/д́оба*,
 - ђ) РСЈ2011: *мѐђу̀сев : у̀сев/у́сев, пра̀жителъ : жѝтелъ/жи́телъ, предна̀цирт/предна́цирт : на̀цирт, пред̀услов/преду́слов/преду̀слов : у̀слов/у́слов, с̀борац/с́борац : бо̀рац*;
- 2) скраћивање поста акценатског слога мотивне речи: у РМС6 *нѐплемић : плѣ̀мић/плѣ́мић; нѐукѹс/неу́кус : у̀кѹс*; у РСЈ2011 у РМС6 и РСЈ2011 *нѐспора̀зум : спѝразу̀м, пра̀становни́к/прастано̀вни́к : стано̀вни́к/стано̀вни́к*;
- 3) дуљење акцентованог слога мотивне речи:
 - а) у РМС6: *мѐђупро̀стор : про̀стор/про́стор, на̀дса̀тни́к : са̀тни́к/са́тни́к, подна̀тпис : на̀тпис/на́тпис, пра̀жителъ : жѝтелъ/жи́телъ, прѣ̀гово̀рни́к : гово̀рни́к/гово́рни́к, противдо̀каз : до̀каз/до́каз, са̀гово̀рни́к : гово̀рни́к/гово́рни́к, пред̀услов : у̀слов/у́слов*,

⁴⁰ РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

⁴¹ ОР други у загради.

⁴² ОР само обрнутим редоследом.

⁴³ РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

*санáследнĭк : нáследнĭк/нáследнĭк, сѹговѳрнĭк : гѳвѳрнĭк/
говѳрнĭк, сунáследнĭк : нáследнĭк/нáследнĭк, подзáставнĭк :
зáставнĭк/зáставнĭк, предѹслов : ѹслов/ѹслов;*

- б) у ОР: *противдѳказ : дѳказ/дѳказ;*
- 4) дуљење поста акценатског слога мотивне речи:
- а) у РСМ6: *несáглáсје : сáглáсје/сáгласје;*
- б) у ОР: *предвечѳ(р) : вѳчѳ(р)/вѳче(р), нáтпритĭсак : прĭтĭсак/
прĭтисак, противпрĭтĭсак : прĭтĭсак/прĭтисак;*
- в) у РСЈ2011: *нáтпритĭсак : прĭтĭсак/прĭтисак;*

2.3. У следећим примерима изгледа да је реч о случајним омашкама, можда и штампарским:

- 1) дуљење поста акценатског слога мотивне речи:
- а) у РСМ6 и ОР *нѳпролáз : прѳлаз/прѳлаз, нѳпролáз : прѳлаз/
прѳлаз;*
- б) у РСЈ2011: *противдѳказ/прѳтивдѳкáз : дѳказ/дѳказ;*
- 2) скраћивање акценатског слога мотивне речи: у РСМ6 *непѳстојáње/
непѳстѳјáње : пѳстојáње/пѳстѳјáње.*

2.4. Квантитетска алтернација у неким случајевима би могла бити утицај угледања на друге творбене начине и моделе (в. т. 1.2.3; 1.3.2):

- 1) скраћивање дугог акценатског слога мотивне речи:
- а) у сва три речника: *дѳручак : рѹчак, сáкриваѳц : крĭваѳц, сѹкрĭваѳц/
сѹкриваѳц : крĭваѳц;*
- б) у РСМ6 *зáпапак : пáпак; прĭмозак : мѳзак/мѳзак;*
- в) у РСЈ2011 *нѳбораѳц/нѳбораѳц : бѳраѳц, нѳсклад/нѳсклад : склáд/
склáд, сѹбораѳц/сѹбораѳц : бѳраѳц;*
- 2) дуг слог префикса:
- а) у РСМ6 и ОР: *прĭзĭд/прĭзид : зĭд,*
- б) у РСМ6: *рáспѳн/рáспѳн : пѳн.*

2.5. Приметно је да у очигледним случајевима метатонијског преносења нема двосложних мотивисаних именица с краткоузлазним акценатом и дужином:

- 1) у РСМ6: *нѳсклáд/нѳсклад : склáд/склáд, пѳдмѳст : мѳст, пѳдрѳк :
рѳк/рѳк, пѳдшеѳ/пѳдшеѳ : шеѳ/шеѳ, прĭглас : глáс;*
- 2) у ОР: *нѳрѳд/нѳрѳд : рѳд, нѳсклад/нѳсклад : склáд/склáд, пѳдрѳк :
рѳк, пѳдшеѳ/пѳдшеѳ : шеѳ/шеѳ, прĭглас : глáс.*
- РСЈ2011: *нѳсклад/нѳсклад : склáд/склáд,*

То би могло бити јер прозодијски систем избегава формирање акценатске парадигме *млáдĭћ* : *млáдĭћа*, највероватније јер би то системски нарушило акценатске парадигме мотивних речи, да се не би створили компликовани односи *мѳст* : *мѳста* : *пѳдмѳст* : *пѳдмѳста* и сл.

2.6. Слог с непостојаним /a/ у једном примеру постаје дуг: у РМС6 *бѣздан/бѣздан̄* : *днѣ*.

2.7. На крају, само као констатација: сва три речника (сасвим оправдано) бележе скраћивање акцентованог слога мотивне речи у *сапутник̄* : *путник̄* и *сарадник̄* : *радник̄*.

3. Творбена гнезда

3.0. У овом делу рада примарни критеријум за класификацију јесу мотивне речи које се јављају у две лексеме или више њих, како би се најјасније показало ступа ли у префиксацији именица иста мотивна именица у различите акцентатске алтернације с њоме мотивисаним именицама у зависности од префикса који се додаје, тј. могу ли на акцентатске алтернације у префиксацији именица утицати искључиво префикси.

3.1. Мотивна реч има **силазни** акценат:

1) и ступа у исту акцентатску алтернацију:

а) П0: *бан̄* (РМС6 и ОР: *пѣдбан̄*; РМС6: *рѣзбан̄*), *гѣвѣр* (сва три речника: *пѣговѣр*, *прѣдговѣр*), *дѣба/дѣба*⁴⁴ (сва три речника: *прѣдѣба/прѣдѣба*; РМС6 *нѣдѣба*, а РСЈ2011 и ОР и *нѣдѣба*), *дрѣ* (сва три речника: *нѣдрѣ*, *сѣдрѣ*, *сѣдрѣ*), *звѣ* (сва три речника: *прѣзвѣ*; РМС6 и ОР: *прѣдзвѣ*, *сѣзвѣ*), *знѣ* (сва три речника: *прѣдзнѣ*; РМС6: *прѣзнѣ*), *љѣди* (РМС6: *нѣдљѣди*, *сѣљѣди*), *мѣ* (сва три речника: *нѣдмѣ*, *нѣмѣ*, *прѣмѣ*), *дѣхѣ* (сва три речника: *сѣдѣхѣ*, *сѣдѣхѣ*), *пѣмѣ* (сва три речника: *прѣпомѣ*; РМС6 и ОР: *бѣспомѣ*), *прѣвѣда* (РСЈ2011 и ОР: *нѣпривѣда*; ОР: *вѣнпривѣда*), *рѣд* (сва три речника: *нѣрѣд*; РМС6: *прѣрѣд*), *свѣст* (сва три речника: *бѣсвѣст*, *нѣсвѣст*, *пѣдсвѣст*, *прѣдсвѣст*), *тѣ* (сва три речника: *пѣдтѣ*; РМС6: *мѣхѣтѣ*), *ѣдѣ* (сва три речника: *прѣтивѣдѣ*; РМС6 и ОР: *прѣдѣдѣ*);

б) П1: *брѣт* (сва три речника: *нѣбрат*, *сѣбрат*; РМС6 и ОР: *пѣбрат*), *брѣга* (сва три речника: *бѣзбрига*, *нѣбрига*), *радник̄* (сва три речника: *прѣдрѣдник̄*, *сѣрадник̄*);

2) и ступа у више акцентатских алтернација:

а) П0 и П1: *брѣ* (сва три речника: *бѣзбрѣ/бѣзбрѣ*; ОР: *мѣхѣбрѣ*), *гѣс* (РМС6 и ОР: *бѣзгѣс*, *прѣгѣс*), *јѣло* (сва три речника: *прѣдјело*; сва три речника: *нѣјело*; РМС6 и РСЈ2011: *мѣхѣјело*), *крѣ* (сва три речника: *рѣскрѣ/рѣскрѣ*; РМС6 и ОР: *пѣткрѣ*), *мѣјка* (сва три речника: *нѣмѣјка/нѣмѣјка*,⁴⁵ *прѣмѣјка/прѣмѣјка*; РМС6 и ОР *пѣмѣјка*, а РСЈ2011 само *пѣмѣјка*), *мѣти* (сва три речника: *пѣмати*, *прѣмати*), *мѣлѣст* (сва три речника: *сѣмилѣст/сѣмилѣст*; РМС6 *сѣмилѣст/сѣмилѣст*, а РСЈ2011

⁴⁴ РСЈ2011 и ОР само обрнут редослед.

⁴⁵ РСЈ2011 и ОР само обрнут редослед.

и ОР само *самилџст*), *смџсао* (РМС6 *бџсмџсао*, а РСЈ2011 и ОР дају и *бџсмџсао*; РМС6 и ОР: *нџсмџсао*), *шџв* (РМС6 и ОР: *пџдишав*; РМС6 *прџшав*, а ОР *прџшав*), *шџмџр* (РМС6 и ОР: *нџдишумџр*; РМС6 *пџдишумџр*, а ОР и *пџдишумџр*);

- б) П0, П1 и П4: *пџп* (РМС6 *нџтпџп/нџтпџп*, а РСЈ2011 само *нџтпџп*; РМС6 и РСЈ2011 *рџспџп/рџспџп*, а ОР *рџспџп/рџспџп*).

3.2. Мотивна реч има **узлазни** акценат:

- 1) и ступа у исту акценатску алтернацију:
- а) М0: *бџседнџк* (сва три речника: *сабџседнџк*, *субџседнџк*), *дџјство* (сва три речника: *садџјство*; РМС6: *противдџјство*), *пџдне* (сва три речника: *допџдне*, *попџдне*, *препџдне*), *пџседнџк/пџседнџк* (сва три речника: *супџседнџк/супџседнџк*; РМС6 и ОР: *сапџседнџк/сапџседнџк*), *рџдња* (сва три речника: *предрџдња*; РМС6: *противрџдња*), *сџзџна* (сва три речника: *предсџзџна*; РСЈ2011 и ОР: *вансџзџна*), *срџдство* (ОР: *међусрџдство*, *противсрџдство*), *џдарац* (сва три речника: *противџдарац*; РМС6 и ОР: *предџдарац*), *џчителџ* (РМС6 и ОР: *подџчителџ*; РМС6: *надџчителџ*), *нџследнџк/нџследнџк*⁴⁶ (РМС6 и РСЈ2011 *санџследнџк*, *сунџследнџк*, а ОР и *санџследнџк*, *сунџследнџк*);
- б) П2: РМС6 *гџворнџк/гџворнџк*⁴⁷ (сва три речника: *сџговорнџк*, *сџговорнџк*, *прџдговорнџк*), *стџнџр* (сва три речника: *пџдстанџр*, *сџстанџр*);
- 2) и ступа у више акценатских алтернација:
- а) М0 и П2: *бџлежнџк* (РМС6 и ОР: *подбџлежнџк*; РМС6: *прџбележнџк*), *бџће* (сва три речника: *небџће*; РМС6 и РСЈ2011: *сџбџће*, РМС6 и ОР: *прџбџће*), *врџме* (сва три речника: *међуврџме*, *нџврџме*), *џгрџч* (сва три речника: *саџгрџч*, *сџџгрџч/сџџгрџч*; РМС6 и ОР: *неџгрџч*), *жџвџт* (РМС6 и РСЈ2011: *прџдживџт*, а ОР на првом месту и *преджџвџт*; ОР: *сужџвџт/сџжџвџт*), *џстџриџа* (сва три речника: *прџџстџриџа/праџџстџриџа*⁴⁸, *прџџстџриџа/преџџстџриџа*; РМС6 и РСЈ2011 *преџџстџриџа/прџџстџриџа*, а ОР само *преџџстџриџа*), *нџслов* (сва три речника: *поднџслов*; РМС6 *нџднџслов*, а ОР и РСЈ2011 *наднџслов* и *нџднџслов* у загради), *џтац* (РМС6 *нџџтац*, а ОР *неџтац*; РМС6 и РСЈ2011 *прџџтац*, а ОР и *праџтац*), *прџзвџдња/прџзвџдња*⁴⁹ (ОР: *непрџзвџдња/непрџзвџдња*; РМС6 *прџпрџзвџдња/прџпрџзвџдња*, а ОР *прапрџзвџдња/прапрџзвџдња*; РМС6 *препрџзвџдња/препрџзвџдња*, а ОР даје *препрџзвџдња/препрџзвџдња*), *Слџвџн* (сва три речника: *Прџслџвџн/Праслџвџн*; РСЈ2011 и ОР: *неслџвџн*), *тџрџн* (сва

⁴⁶ РСЈ2011 само први лик.

⁴⁷ РСЈ2011 и ОР само први лик.

⁴⁸ ОР само обрнутим редоследом.

⁴⁹ ОР и РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

три речника: *сүтерѣн/сутѣрѣн*⁵⁰; РМС6 и ОР: *предтѣрѣн*), *фа́за* (РСЈ2011 и ОР: *међуфа́за*; РСЈ2011 *претфа́за/прѣтфа́за*, а ОР само *претфа́за*)

- б) П2 и П3: *међа* (сва три речника: *сүмеђа*; РМС6 и ОР: *пѣмеђа*);
 в) П2, П3 и М0: РМС6 *бо́рац/бѣрац*⁵¹ (сва три речника: *неборац/неборац*, *саборац*; РМС6 и ОР *субо́рац/субѣрац*, а РСЈ2011 *сүборац/сүборац*); *крѣвац* (сва три речника: *сүкрѣвац/сүкривац*;⁵² РМС6 и РСЈ2011 *сакривац*, а ОР и *сакрѣвац*).

3.3. Мотивна реч је **дублет**, са **силазним/узлазним** акцентом:

- 1) све мотивисане именице су с краткосилазним на префиксу (П0/П2): *чо́век/чѣвек*⁵³ (сва три речника: *не́човек*, *пра́човек*, *рашчовек*; РМС6 и ОР: *на́тчовек*; РМС6: *пѣтчовек*);
- 2) посебно: према *прѣтѣсак/прѣтисак* РСЈ2011 и ОР дају *на́тпритѣсак*, а ОР *противпрѣтѣсак*;

3.4. Речници се не слажу око квалитета мотивне речи:

- 1) РМС6 и ОР: *зрѣна*, а РСЈ2011 даје и *зрѣна* – ОР: *прѣдгруппа/прѣдгрупа*, РМС6 и ОР *пѣдгрупа*, а РСЈ2011 и *подгруппа*;
- 2) РМС6 и ОР *и́гра*, а РСЈ2011 у загради и *и́гра* – сва три речника: *прѣдигра*, ОР: *противи́гра*, РМС6 *мѣђуи́гра*, а РСЈ2011 и ОР и *међуи́гра*;
- 3) РМС6 и РСЈ2011 *пѣручнѣк*, а ОР и *пѣручнѣк* – сва три речника: *пѣтпоручнѣк*, РМС6 и ОР: *на́тпоручнѣк*;
- 4) РМС6 *спѣдѣба*, а РСЈ2011 и ОР и *спѣдѣба* – РМС6 и ОР: *приспѣдѣба/прѣспѣдѣба*⁵⁴, РМС6 *прѣспѣдѣба*, а ОР и *приспѣдѣба*.

3.5. На основу акценатских алтернација у приказаним творбеним гнездима, могу се извести следећи општији закључци везани за акценат у префиксацији именица:

- 1) мотивној речи са силазним акцентом најчешће одговара и мотивисана реч са краткосилазним на првом слогу, независно од префикса;
- 2) мотивна реч са узлазним акцентом најчешће задржава свој акценат у мотивисаној речи, независно од префикса;
- 3) активирање различитих акценатских алтернација између једне мотивне речи и њоме мотивисаних речи не може се корелирати с присуством конкретних префикса.

⁵⁰ ОР само обрнутим редоследом.

⁵¹ ОР други у загради, а РСЈ2011 га нема.

⁵² ОР само обрнутим редоследом.

⁵³ ОР и РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

⁵⁴ ОР само обрнутим редоследом.

4. Акценатска дублетност у префиксалној творби именица

4.1. Дублетност по месту и квалитету акцената

4.1.1. Постоје четири односа варијантности по месту и квалитету акцената за која је потврђен макар један пример у сва три речника. Наводимо их редом према броју забележених примера, од најзаступљенијег до најмање заступљеног: П0/П1, М0/П2, П0/П2 и П2/П3.

4.1.1.1. Примери за П0/П1:

- 1) у сва три речника:
 - префикс *без-*: *бѣзбрѡј/бѣзбрѡј* : *брѡј*, *бѣскрѡј/бѣскрѡј* : *крѡј*;
 - префикс *међу*: *међуспрат/међуспрат* : *спрат*;
 - префикс *не-*: *нѣистина/нѣистина* : *ѣстина*, *нѣслога/нѣслога*⁵⁵ : *слѡга*, *нѣмѡјка/нѣмѡјка*⁵⁶ : *мѡјка*;
 - префикс *под-*: *пѡдшеф/пѡдшеф*⁵⁷ : *шеф/шеф*;
 - префикс *пра-*: *прѡбаба/прѡбаба* : *бѡба*, *прѡдед(а)/прѡдед(а)* : *дѡд(а)*, *прѡмѡјка/прѡмѡјка* : *мѡјка*, *прѡиума/прѡиума*⁵⁸ : *иума*
 - префикс *раз-*: *рѡскрѡљ/рѡскрѡљ* : *крѡљ*;
 - префикс *су-*: *сумилѡст/сумилѡст* : *милѡст*;
- 2) само у РСМБ: *међуностаја/међуностаја* : *пѡстаја*;
- 3) само у ОР: *прѡдѡгрупа/прѡдѡгрупа* : *грѡпа*⁵⁹.

И *међуспрат* и *међуспрат* су нам даљи од реализације с два акцената *међуспрат*. С друге стране, поред *међуслѡј* тврдили бисмо да може и *међуслѡј*, док нам је *међуслѡј* најдаље. Код два акцената у овим примерима, први може бити и секундарни (уп. т. 1.1.1.3).

4.1.1.2. Примери за М0/П2:

- 1) у сва три речника:
 - префикс *не-*: *непрѡлика/непрѡлика* : *прѡлика*;
 - префикс *под-*: *пѡдѡупѡн/пѡдѡупѡн* : *ѡупѡн*, *пѡдофицир/пѡдофицир* : *официр*;
 - префикс *пра-*: *Прѡсловѣн/Прасловѣн* : *Словѣн*, *прѡстѡње/прѡстѡње* : *стѡње*, *прѡузрок/праузрок* : *узрок*, *прѡистѡрија/праистѡрија*⁶⁰ : *ѣстѡрија*, *прѡпочѡтак/прапочѡтак*⁶¹ : *почѡтак*;
 - префикс *пре-* 1: *преистѡрија/преистѡрија*⁶²: *ѣстѡрија*, *преѡбиље/преѡбиље*⁶³ : *ѡбиље*;
 - префикс *су-*: *суйгрѡч/суйгрѡч* : *ѣгрѡч*, *сѡтерѣн/сѡтерѣн*⁶⁴ : *терѣн*

⁵⁵ РСЈ2011 префиксал обрнутим редоследом

⁵⁶ ОР и РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

⁵⁷ ОР само префиксале обрнутим редоследом. РСЈ2011 за мотивну реч има само *шеф*.

⁵⁸ ОР само обрнутим редоследом.

⁵⁹ РСЈ2011 за мотивну реч даје и *грѡпа*.

⁶⁰ ОР само обрнутим редоследом.

⁶¹ ОР само обрнутим редоследом.

⁶² ОР само обрнутим редоследом.

⁶³ ОР само обрнутим редоследом.

⁶⁴ ОР само обрнутим редоследом.

- 2) само у РМС6: *нѐугодба/нѐугодба* : *у̀годба*;
- 3) само у ОР: *су̀живот/су̀живот* : *жѝвот*.

За наведене случајеве напомене би биле истоветне онима у т. 1.2.1.3–5 и 1.2.2.3–4.

4.1.1.3. Примери за П0/П2:

- 1) сва три речника: према *чо̀век/чо̀век*⁶⁵ – *на̀тчо̀век*, *нѐчо̀век*, *пра̀чо̀век* и *ра̀шчо̀век*;
- 2) РМС6 и *по̀тчо̀век*;
- 3) ОР и РСЈ2011: *на̀тпрѝтисак* : *прѝтисак/прѝтисак*;
- 4) само ОР: *нѐкњи́жѣвни́к* : *књи́жѣвни́к/књи́жѣвни́к*.

Коментаре за типове П0 и П2 дали смо у т. 1.1.1.2–3, односно 1.2.2.3–4. Тврдили бисмо да је према *књи́жѣвни́к* обично и *некњи́жѣвни́к*.

4.1.1.4. Једини пример П2/П3 потврђен у сва три речника је *су̀кривац/су̀кривац*⁶⁶ : *крѝвац*. За њега важе коментари већ изнети у т. 1.2.2.3–4 и 1.2.3.3.

4.1.2. За три врсте дублетних односа нема потврде у свим речницима: П0/М1, М0/М1, М2/М3 и П0/М0/М1/М2.

4.1.2.1. За дублетност П0/М1 проналасмо три примера, али само у РМС6, док ОР и РСЈ2011 дају друга решења:

	РМС6	ОР	РСЈ2011
међу-	<i>мѐђустаница/мѐђуста̀ница</i> : <i>ста̀ница</i>	(т. 1.3.5.2)	(П0/М2)
не-	<i>нѐуку̀с/нѐуку̀с</i> : <i>у̀ку̀с</i>	(П0)	
	<i>нѐсподо̀ба/нѐсподо̀ба</i> : <i>сподо̀ба</i>	(П0/М0/М1/М2)	/

Став према алтернацији М1 изнели смо у т. 1.3.1. Код тамонаведеног примера је, изгледа, дошло до омашке у акцентовању одреднице, а може се рећи да исто важи и у овим случајевима, будући да ОР даје и *ста̀ница*, додуше у загради, а ОР и РСЈ2011 наводе и *сподо̀ба*.

Лик *мѐђустаница* нам, иако лексикограф доследно прати тип П0 да би неутралисао силазни ван првог слога, изгледа као неадекватно решење. Изгледнија су нам два акцента: *мѐђуста̀ница* (по ОР и *мѐђустаница*), од којих први може бити секундарни (уп. т. 1.1.1.3).

4.1.2.2. За дублетност М0/М1 потврду налазимо само у ОР: *неу̀зданица* : *у̀зданица/у̀зданица*⁶⁷. Поред јасног односа по М0, о корекцији квалитета у М1 говоримо у т. 1.3.1. Рекли бисмо пак да је наведени однос произашао из недоследности лексикографа.

⁶⁵ ОР и РСЈ2011 само мотивну реч обрнутим редоследом.

⁶⁶ ОР само обрнутим редоследом.

⁶⁷ РМС6 обрнут редослед ликових мотивне речи.

4.1.2.3. За дублетност М2/М3 пример бележи само ОР: *противпрѣтѣсак* : *прѣтѣсак/прѣтѣсак* (в. т. 1.3.4).

4.1.2.4. Дублетност П0/М0/М1/М2 дају ОР и РСЈ2011 примером *међукласа/међукласа* : *класа/класа*⁶⁸. Може се претпоставити да наведени односи у узусу представљају заправо дублетност доследно по П0 и М0, али се укрштањем датих ликова код појединачних говорника могу реализовати и типови П2 и М1.

4.1.3. Одређене дублетне односе проналазимо само у примерима око којих речници дају различита решења (в. т. 6): П1/П3, П1/П3/М0/М1, П1/П4, П0/М1, П0/М2 и П0/П1/П2/П3. Прокоментарисаћемо два.

4.1.3.1. Дублетност П1/П3/М0/М1 присутна је у три примера, али међу речницима су неслагања око сваког од њих:⁶⁹

	РСМ6	ОР	РСЈ2011
не-	(П1/П3)	<i>неплемѣх/неплемѣх</i> : <i>племѣх/племѣх</i>	/
под-	(П1)	/	<i>подгрѣпа/подгрѣпа</i> : <i>грѣпа/грѣпа</i>
	(М0)	(М0)	<i>подзаповедник/подзаповедник</i> : <i>заповедник/заповедник</i> ⁶⁹
	(П1/П3)	<i>поддоснова/поддоснова</i> : <i>доснова/доснова</i>	/

У избору датих решења за мотивисане и њихове мотивне именице код појединачних говорника могу се јавити алтернације и према П3 и М1, али претпостављамо да у узусу функционише алтернација или по П1 или по М0.

4.1.3.2. Пример за дублетност П0/М2 даје само РСЈ2011, док га остали речници акцентују другачије:

	РСМ6	ОР	РСЈ2011
међу-	П0/М1	т. 1.3.5.2	<i>међустаница/међустаница</i> : <i>станица</i>

Ликови су размотрени у т. 1.3.3, односно 4.1.2.1.

⁶⁸ РСЈ 2011 само мотивну реч обрнутим редоследом.

⁶⁹ Други лик мотивне речи је у загради.

4.2. Дублетност по квантитету

4.2.1. У префиксалној творби именица, дублетност квантитета слогова мотивисане речи прати дублетност квантитета слогова мотивне речи (за тип М0 не наводимо мотивне речи):

- 1) сва три речника: *пра̀доба/пра̀доба* : *д̀оба/д̀оба*, *прѐдрасуда/прѐдрасуда*⁷⁰ : *ра̀суда/ра̀суда*, *суд̀ржављанин/суд̀ржављанин*, *суп̀седник/суп̀седник*, *суп̀сед/суп̀сед*⁷¹;
- 2) РМС6 и ОР: *сап̀седник/сап̀седник*, *суб̀орац/суб̀орац*, ОР *пра̀производња/пра̀производња*, а РМС6 *пра̀производња/пра̀производња*;
- 3) ОР и РСЈ2011: *ненáсиље/ненáсиље*⁷², као и *на̀дју̀пник/на̀дју̀пник* : *жу̀пник/жу̀пник*⁷³ и *неп̀стојање/неп̀стојање* (ОР и *неп̀стојање*), код којих у РМС6 увиђамо недоследност (в. т. 1.3.5.4; 2.2);
- 4) РМС6: *ненáука/ненáука*;
- 5) ОР: *на̀дсáтник/на̀дсáтник*, *неп̀роизводња/неп̀роизводња*, *пра̀узор/пра̀узор*, као и примери у којима други речници показују недоследности: *мѐђу̀простор/мѐђу̀простор*; *мѐђу̀сев/мѐђу̀сев*, *пра̀стан̀вник/пра̀стан̀вник*, *прѐдуслов/прѐдуслов*, *прѐпроизводња/прѐпроизводња*, *санáследник/санáследник*, *сунáследник/сунáследник* (в. т. 2.2);
- 6) РСЈ2011: *прѐдвечѐ(р)/прѐдвечѐ(р)* : *в̀ечѐ(р)/в̀ечѐ(р)*, где у ОР постоји недоследност (в. т. 2.2; у РМС6 ни мотивна ни мотивисана именица нису дублет).

4.2.2. Притом се дешава да долази до укрштања, на која смо указали у т. 2.1.

⁷⁰ ОР и РСЈ2011 обрнутим редоследом.

⁷¹ РСЈ2011 даје *п̀сед* у загради.

⁷² РСЈ2011 само обрнутим редоследом.

⁷³ РСЈ2011 само све обрнутим редоследом.

5. Бројност лексема по типовима⁷⁴

MP	ТИЦ(ОВИ)	бсз- ⁷⁵	ван-	до-	за-	међу-	мимо-	на-	над-	не- ⁷⁶	по-
СИЛАЗНИ	П0	2/2/2	0/1/0	0/1/0	1/0/0	2/5/1	1/1/0		2/5/2	8/9/7 ⁷⁷	1/1/1
	П1	2/0/1				0/1/0	0/0/0	0/1/0	0/1 ⁷⁸ /2 ⁷⁹	5/1/3	1/1/1
	П0/П1	2/0/3				1/1/1			0/0/1	3/2/2	
	П0/П4										
УЗЛАЗНИ	М1										
	П0/М1					0/0/1				0/0/2	
	П0/М2					0/0/1					
	М0	0/0/1	0/1/0	1/0/0		1/5/2 ⁸⁰	0/1/0		0/7/1	9/19/9 ⁸¹	1/0/0
УЗЛАЗНИ/СИЛАЗНИ	П2					0/0/1			0/2/2	3/2/2	0/2/0
	М0/П2	0/0/1				0/0/1			0/0/3	1/1/5	
	П3			1/0/0	0/1/0						0/1/1
	П2/П3								0/0/1	0/0/1 ⁸²	0/0/1
СИЛАЗНИ/УЗЛАЗНИ	П0/П2								1/1/2	1/1/0	
	П1/П3									0/0/1	
	П0/П1/П2/П3									0/0/1	
	П0/М0/М1/М2					0/1/1				0/0/1	
	П1/П3/М0/М1					0/1/0				0/0/1	
	М0/М1									0/1/0	
М2/М3											

⁷⁴ Нису унети само посебни односи из тачке 4.⁷⁵ У речницима нема лексеме *беспок*, коју С. Марјановић налази код Д. Тосића (2004: 585). Рекли бисмо да би она ишла дублетно по М0/П2 – *беспок*/ *беспок*.⁷⁶ Треба имати у виду да корпус лексема на префикс *не-* има неограничени потенцијал ширења (Радовић Тешић 2004; Ристић 2009), због чега даге бројке треба схватити као показатељ основних тенденција, а никако апсолутних односа (уп. и фусноту 17).⁷⁷ Од 7 примера, 2 су само по квантитету.⁷⁸ Само по квантитету.⁷⁹ Један само по квантитету.⁸⁰ Оба само по квантитету.⁸¹ Од 9, један је само по квантитету. Стање у нашем корпусу, у који нису ушле све пл. именице, са њима је број далеко већи (в. фусноту 35).⁸² Само по квантитету.

МР	ТИП(ОВИ)	под-	пра-	пре- 1.	пре- 2.	пред-	при-	против-	раз-	са-	су-
СИЛАЗНИ	П0	3/7/1	3/4/1	1/0/0	2/3/0	12/4/2 ⁸³	2/7/3	5/3/0	0/2/1	2/4/0	2/0/0
	П1	4/3/4 ⁸⁴				2/1/0	0/2/2		1/0/1	4/0/0	2/0/0
	П0/П1	1/0/1	4/0/0			0/1/0	0/0/1		1/0/0	0/0/1	1/0/0
	П0/П4						0/1/0		0/0/1		
	П1/П4								0/0/1		
	М1	0/1/0									
	П0/М1										
	П0/М2										
	М0	12/14/2	0/4/5	1/0/0	0/1/0	9/8/7		11/6/4	0/0/1	6/4/1 ⁸⁵	11/1/3 ⁸⁶
	П2	4/0/2	6/4/11			1/0/4 ⁸⁷				1/1/4 ⁸⁸	1/0/1 ⁸⁹
М0/П2	2/0/2	5/0/11	2/0/0		0/0/6				0/0/1	2/1/1	
П3		0/0/1			0/0/2				0/0/1	1/0/0	
П2/П3									0/0/1	1/0/1	
П0/П2	0/1/2	1/0/3			0/0/1			1/0/0			
П1/П3	0/0/2										
П0/П1/П2/П3							0/0/1	0/0/1			
П0/М0/М1/М2		0/0/1									
П1/П3/М0/М1	0/0/3							0/1/2			
М0/М1								0/1/0			
М2/М3											

МР: акценат мотивне речи. Бројеви у пољу означавају следеће: број лексема исто акцентованих у сва три речника / број лексема у једном речнику или два речника, где нема неслагања / број лексема око којих постоје неслагања.

⁸³ Од та 2 је 1 само по квантитету.

⁸⁴ 1 само по квантитету.

⁸⁵ Само по квантитету.

⁸⁶ 1 само по квантитету.

⁸⁷ Код 1 разликује се једино акценат мотивне речи, али у оквиру истог типа

⁸⁸ Код 1 разликује се једино акценат мотивне речи, али у оквиру истог типа, а 2 само по квантитету.

⁸⁹ Код 1 разликује се једино акценат мотивне речи, али у оквиру истог типа.

6. Преглед уочених неподударања у лексикографским решењима
за место и квалитет акцента у префиксалној
творби именица

ПРЕФ.	ПРИМЕР	ТИП АЛТЕРНАЦИЈЕ		
		РМС6	ОР	РСЈ2011
без-	<i>бездан</i>	П0/П1	П1	
	<i>бездно</i>	П0	П0/П1	П0
	<i>безизлаз</i>	М0	М0/П2	/
	<i>бесмисао</i>	П0	П0/П1	
међу-	<i>међуигра</i>	П2	М0/П2	П0/М0/М1/М2
	<i>међуслој</i>	/	П0/П1	П0
	<i>међустаница</i>	П0/М1	т. 1.3.5.2	М2/П0
над-	<i>надбискуп</i>	П0	П0/П2	
	<i>наджупник</i>	П0	П1	
	<i>надинжењер</i>	П1/П3	М0	/
	<i>наднаслов</i>	П2	М0/П2	
	<i>надстражар</i>	П2	М0/П2	/
	<i>натконобар</i>	П2/М0	П0/П2	/
	<i>натпоп</i>	П1/П0		П1

не-	<i>незгода</i>	П1/П0	П1	П1/П0
	<i>нејунак</i>	М0/П2		М0
	<i>неметал</i>	М0	М0/П2	=РМС6
	<i>неотац</i>	П2	М0	/
	<i>неотпор</i>	М0/П2	М0	/
	<i>неплемић</i>	П1/П3	П1/П3/ М0/М1	/
	<i>непокој</i>	М0	М0/П2	/
	<i>непостојање</i>	т. 1.3.5.4	М0	
	<i>непотреба</i>	П1	П0	/
	<i>нерод</i>	П0	П0/П1	/
	<i>несећање</i>	П0	П1	/
	<i>несподоба</i>	П0/М1	П2/М0/ П0/М1	/
	<i>неукус</i>	П0/М1	П0	
	<i>нехришћанин</i>	П2	М0/П2	М0
	<i>нечовештво</i>	М0/П2	т. 1.3.5.5	/
по-	<i>покћерка</i>	П2/П3	П3	/
	<i>помајка</i>	П1		П0
под-	<i>подгрупа</i>	П1	/	П1/П3/М0/М1
	<i>подзаповедник</i>	М0		П1/П3/М0/М1
	<i>пододбор</i>	М0/П2	М1	/
	<i>подоснова</i>	П1/П3	П1/П3/ М0/М1	/
	<i>подраса</i>	П0	П0/П2	/
	<i>подшумар</i>	П1	П0/П1	/
	<i>поткњижар</i>	П1		П1/П3
	<i>поткошуља</i>	М0/П2		П2
	<i>потпоручник</i>	П2	П0/П2	П2

пра-	<i>пражителъ</i>	М0	П0/М0/ М1/М2	П0/П2
	<i>празаметак</i>	М0/П2	П3	/
	<i>праизведба</i>	П2	М0/П2	
	<i>праизвор</i>	П2	М0/П2	
	<i>праинсект</i>	П2	М0/П2	
	<i>прајезик</i>	П2	М0/П2	М0
	<i>пракичмењак</i>	П2/П0	П0/М0/ М1/М2	П2/П0
	<i>праколевка</i>	П2	М0/П2	/
	<i>пракрилац</i>	П2		М0/П2
	<i>праљускар</i>	П0/П2		П0
	<i>праотац</i>	П2	М0/П2	П2
	<i>прапостојбина</i>	П2	М0/П2	
	<i>прапроизводња</i>	П2	М0	/
	<i>прародителъ</i>	П2	М0/П2	М0
	<i>прастановник</i>	т. 1.3.5.3	М0	т. 1.3.5.3
	<i>прасупстанција</i>	П2	М0/П2	/
пред-	<i>предживот</i>	П2	М0/П2	П2
	<i>предигра</i>	П2		П0/П2
	<i>предиспит</i>	М0/П2	М0	М0/П2
	<i>предисторија</i>	М0/П2	М0	М0/П2
	<i>преднацрт</i>	М0		М0/П2
	<i>предуслов</i>	М0		М0/П2
	<i>преткомора</i>	П3	П2	П3
	<i>претпакао</i>	П3	М0	/
	<i>претпарламент</i>	/	М0	М0/П2
	<i>претфаза</i>	/	М0	М0/П2

при-	<i>примозак</i>	П1	П0/П1	/
	<i>присподоба</i>	П0	П0/М0/ М1/М2	/
	<i>пришав</i>	П0	П1	/
против-	<i>противдоказ</i>	М0		т. 1.3.5.4
	<i>противигра</i>	/	М0	М0/М1
	<i>противнапад</i>	М0	П0/М0/ М1/М2	/
	<i>противтужба</i>	М0		М0/М1
раз-	<i>раскалуђер</i>	П1/П3		М0
	<i>расфратар</i>	П0	П1	П0
са-	<i>сакривац</i>	П3	М0/П3	П3
	<i>самилост</i>	П1/П0	П1	
	<i>сауредник</i>	П2	М0/П2	/
су-	<i>суборац</i>	М0		П1/П3
	<i>сувозач</i>	М0		М0/П2

7. Закључак

7.1. На основу испитаног корпуса, можемо рећи да на природу акценатских алтернација у префиксацији именица првенствено утичу следећи фактори:

- 1) акценат мотивне речи, и то:
 - а) његов квалитет;
 - б) удаљеност акцентованог слога од почетка речи;
- 2) силабичка структура префикса;
- 3) фонолошка природа морфемске границе између префикса и првог слога мотивне речи у добијеној мотивисаној речи;
- 4) угледање на друге творбене начине и типове.

7.2. Тон акцента мотивних речи утиче на следећи начин:

- 1) мотивне речи са силазним акцентима у највећем броју случајева граде мотивисане именице с краткосилазним на првом слогу (префикса);

- 2) мотивне речи са узлазним акцентима у највећем броју случајева задржавају исти акценат у истој позицији и у мотивисаним именицама.

7.3. Што је узлазни акценат мотивне речи удаљенији од њеног првог слога, већа је могућност да ће у мотивисаној именици он ту и остати, али и да ће се на првом слогу (префикса) јавити други, краткосилазни, или секундарни акценат.

7.4. Двосложни префикси теже да образују именице са другим или секундарним акцентом на свом првом слогу и чувањем акцента мотивне речи у истој позицији где је и био пре префиксације.

7.5. Када се узлазни акценат мотивне чува у мотивисаној именици, у случају да је на граници префикса и првог слога мотивне речи тешко изговорљива консонантска група усред које долази јака силабичка граница, велика је вероватноћа да ће се на првом слогу (префикса) јавити и други или секундарни акценат.

7.6. На акценат малобројних примера у префиксацији може утицати акценат именица насталих префиксално-суфиксалном творбом које имају исти префикс и суфикс у морфемској структури, или пак имају исти фонемски завршетак.

7.7. Ретки примери се при образовању акцента мотивисане именице могу угледати на семантички сродне резултате у префиксалној творби, са истим префиксом, али другачијом природом акцента мотивне речи.

7.8. Квантитет слогова мотивне речи у највећем броју случајева остаје исти у префиксалној творби, док су изузеци углавном изазвани недоследностима или случајним омашкама у лексикографској обради, а у ретким случајевима и утицајем других творбених начина и модела.

7.9. У складу са анализом поменутих фактора, спремни смо предложити да је формирање акцента именице настале префиксалном творбом примарно резултат разрешавања макар три тежње, често и дублетним начинима, од којих су прве две и оштро супротстављене:

- 1) тежње мотивне речи да задржи своје тонске карактеристике, чијим се остварењем може добити једна од три варијанте:
 - а) узлазни акценат мотивне речи остаје на истом слогу;
 - б) силазни акценат најпре остаје, па се преноси метатонијски;
 - в) најређе, силазни акценат остаје на истом, сада унутрашњем слогу;

- 2) тежње творбеног модела да потпуно неутралише акценат мотивне речи, чиме се обавезно остварује краткосилазни на првом слогу (префикса);
- 3) тежње прозодијске организације исказа да под одређеним факторима метричке структуре формира додатни/секундарни акценат.

Извори

- РМС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Друго фототипско издање. Нови Сад [– Загреб]: Матица српска [– Матица хрватска], 1990. [1967–1976]
- ОР:** Мирослав Николић, *Обратни речник српскога језика*. Београд: Палчић, 2005.
- РСЈ 2011:** *Речник српскога језика*, Друго, измењено и поправљено издање, Нови Сад: Матица српска, 2011. [2007]

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1914:** Александар Белић, *Акцентатске студије*, Београд: Српска краљевска академија.
- Белић 2000:** Александар Белић, *Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика / Библиографија радова Александра Белића*, Изабрана дела Александра Белића, Четрнаести том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Брборић 2012:** Вељко Брборић, „Творба речи и правопис – писање сложених детерминативних формација са првом страном компонентом”, у: *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима – зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта*, Београд: Филолошки факултет, 485–496.
- Даничић 1925:** Ђура Даничић, *Српски акценти*, Београд – Земун: Графички завод „Макарије”.
- Дешић 2018:** Милорад Дешић, „Српски стандардни акценат и префиксација именица”, *Српски језик*, XXIII, 179–189.
- Драгићевић 2008:** Рајна Драгићевић, „Актуелна питања науке о творби речи (на материјалу радова Комисије за творбу речи Међународног славистичког комитета)”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/3.
- Драгићевић 2015:** Рајна Драгићевић, „Префиксација у србистици и славистици”, у: *У простору лингвистичке славистике – зборник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пипера*, Београд: Филолошки факултет, 353–366.

- Ђуровић 2018:** Сања Ђуровић, „Лексеме са префиксом не- у ’Госпођици’ Иве Адрића”, *Српски језик: статус, систем, употреба – зборник у част проф. Милошу Ковачевићу*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 613–624.
- Јип 2006:** Moira Yip, „Tone”, *The Cambridge Handbook of Phonology*, New York: Cambridge University Press, 229–252.
- Јокановић-Михајлов 2006:** Јелица Јокановић-Михајлов, *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Јокановић-Михајлов 2012:** Јелица Јокановић-Михајлов, *Прозодија и говорна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Клајн 2002:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ.
- Марјановић 2004:** Слободан Марјановић, „О творби именица префиксом без- (на корпусу неких књижевних дела Д. Ћосића)”, *Српски језик*, IX/1–2, 585–590.
- Маројевић 2011:** Радмило Маројевић, „Ријечи с побочним акцентима : прозодијско-интонациона интерпретација текста Луче микрокозма”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV/1, 101–114.
- Маројевић 2012:** Радмило Маројевић, „Ријечи с двоструким (главним и побочним) акцентима – прозодијско-интонациона интерпретација текста Луче микрокозма”, *Јужнословенски филолог*, LXVIII, 49–69.
- Николић 1962:** Берислав М. Николић, „Акценатске алтернације у савременом српскохрватском књижевном језику”, *Јужнословенски филолог*, XXV, 185–196.
- Пецо–Пешикан 1967:** Асим Пецо и Митар Пешикан, *Информатор о савременом књижевном језику са речником*, Београд: Младо поколење.
- Радић 2005:** Јованка Радић, „Префиксална творба речи – деривација или композиција (наставни и ваннаставни аспект)”, *Наш језик*, 36/1–4, 54–67.
- Радовић Тешић 2002:** Милица Радовић Тешић, *Именице с префиксима у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Радовић Тешић 2004:** Милица Радовић Тешић, „Богаћење лексике префиксацијом”, *Српски језик*, IX/1–2, 219–226.
- Ристић 2009:** Стана Ристић, „Неке најновије појаве у развоју лексике српског језика (на примеру твореница са префиксима не- и анти-)”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 38/1, 27–41.
- Стевановић 1991:** Михаило Стевановић, *Књига о акценту књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ђорић 2008а:** Божо Ђорић, „Стране препозитивне компоненте у структури сложене номинативне јединице”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/3, 33–59.
- Ђорић 2008б:** Божо Ђорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Ђорић 2015: Божо Ђорић, „Кратак преглед творбе речи у српском језику”, *Путевима српског језика, књижевности и културе – скуп слависта, предавања 1*, Београд: Филолошки факултет – Међународни славистички центар, 117–138.

Фокс 2000: Anthony Fox, *Prosodic Features and Prosodic Structure*. New York: Oxford University Press.

Nikola V. Radosavljević

WORD ACCENT IN NOUN PREFIXATION

Summary

The paper examines prosodic alternations in noun-to-noun prefixation in the standard Serbian language. The author analyses the prosodic relations among bases and derived words for every prefix and derivational nest (such as tonal, quantitative and stress alternations). Additionally, this paper postulates a typology of these alternations based on the prosodic and word formation criteria. In some cases the author proposes different possibilities that are not represented in the normative literature of standard Serbian language. The main goal of the article is to contribute to research and understanding of word accent in word formation.

Keywords: modern Serbian language, prosody, word accent, prosodic alternations, prefixation, nouns.